

УДК 378:373.2.011.3-51:78

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/22.166933>

Тетяна ЛІСОВСЬКА,
 orcid.org/0000-0002-5593-6821
 кандидат педагогічних наук, доцент,
 доцент кафедри дошкільної освіти Миколаївського
 національного університету імені В. О. Сухомлинського
 (Миколаїв, Україна) ta.lisovska@gmail.com

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ВИХОВАННЯ В СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНИХ ПОЧУТТІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ МУЗИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ

У статті обґрунтовано специфіку педагогічної діяльності майбутнього вихователя в розв'язанні завдань музичного, морально-естетичного виховання й розвитку дошкільників. Музика як духовна категорія здатна корегувати світоглядні позиції людини, спонукати до моральних учинків і призводити до емоційно-почуттєвої рівноваги, сприяти розвитку внутрішньої гармонії людини. Підготовка майбутніх вихователів до виховання морально-естетичних почуттів дітей старшого дошкільного віку спрямована на організацію та здійснення музично-виховної роботи з дітьми дошкільного віку, формування музично-естетичної свідомості, музичної грамотності, здатності до творчої діяльності в мистецтві.

Ключові слова: професійна підготовка, вихователь, старший дошкільник, музична творчість.

Tetyana LISOVSKA,
 orcid.org/0000-0002-5593-6821
 PhD, Associate Professor,
 Associate Professor of the Preschool Education Department of
 Mykolaiv V. O. Sukhomlynsky National University
 (Mykolaiv, Ukraine), ta.lisovska@gmail.com

PREPARATION OF FUTURE EDUCATORS TO UPBRINGING MORAL AND AESTHETIC FEELINGS BY MEANS OF FOLK MUSIC

The article substantiates the specifics of the pedagogical activity of the future educator in solving the problems of musical, moral and aesthetic education and the development of preschoolers. The musical and pedagogical training of future educators in the institution of higher education is a component of the professional training of specialists in the system of preschool education. Applying the concept of "training", we mean the process of professional formation of a future specialist; using the term "professional training", we qualify it as "readiness" for activities.

A number of scientists came to conclusion that readiness as a professionally important quality of personality is characterized by the state of conscience and the will of self-fulfillment of their professional duties. Its formation helps young specialists quickly adapt to the real conditions of the educational process, rebuild their activities in the event of unforeseen pedagogical situations.

It is specified that the training of future educators of the institution of preschool education for the upbringing of older preschoolers of moral and aesthetic feelings by means of folk music art is an integrative characteristic of the person whose main components are: need-motivational settings, aspiration and ability to musical and pedagogical activity, the system of musical-theoretical and special knowledge in the field of techniques of musical education and development of preschoolers, the formation of the skills of using folk musical creativity morally – the aesthetic development of senior preschool children. Spiritual and aesthetic personality culture is a developed spiritual and value system that determines the formation of its aesthetic qualities and harmonious inclusion in the world of social relations; activates the need for the creative building of the life, the improvement of himself and the world in accordance with the aesthetic ideals: truth, beauty and good.

Art as a source of spiritual and aesthetic development actualizes the creative possibilities of man, gives experiences, develops the emotional sphere of personality, forms the spiritual ideal of beauty. Music as a spiritual category is able to correct the outlook of a person, to induce moral actions and to lead to emotional balance, to promote the development of internal harmony of man. The training of future educators for the moral and aesthetic feelings of the children of the senior preschool age is aimed at the organization and implementation of musical education work with preschool children, the formation of musical aesthetic consciousness, musical literacy, and the ability to engage in creative activity in the arts.

Key words: professional training, educator, senior preschooler, musical creativity.

Постановка проблеми. Стратегічні напрями розвитку системи освіти в Україні окреслені концептуальними положеннями державних документів: «Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки», Законами України «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту», Базовим компонентом дошкільної освіти. Вони спрямовують освітні заклади на покращення її якості в усіх галузях, від вищої до дошкільної, що має свої специфічні особливості щодо роботи з дітьми дошкільного віку. Актуальною проблемою вищої школи залишається підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти, формування їх професійної майстерності, без набуття якої неможлива реалізація морально-естетичного виховання й навчання дітей дошкільного віку.

Аналіз досліджень. Якість професійної підготовки фахівців дошкільного фаху зумовлює рівень освіченості й вихованості майбутнього покоління. На цьому акцентують увагу вчені, розглядаючи різні аспекти проблеми вдосконалення змісту підготовки фахівців дошкільної освіти та фахового становлення майбутнього вихователя (Л. Артемова, А. Богуш, Г. Беленька, З. Борисова, Н. Грама, Н. Денисенко, Л. Загородня, Н. Лисенко й інші).

Професійна підготовка визначається як процес формування спеціаліста для однієї з галузей трудової діяльності, пов'язаний з оволодінням певним родом занять, професією (Тимченко, 2010: 54).

У сучасній психолого-педагогічній науці склалися декілька підходів до визначення її сутності. Психологи розглядають її як засіб приросту індивідуального потенціалу особистості, розвиток її резервних сил, пізнавальної й творчої активності на основі оволодіння загальнонауковими та професійно значущими знаннями, уміннями й навичками.

Представники педагогічної науки вбачають її сутність у набутті професійної освіти, що є результатом засвоєння інтелектуалізованих знань і вмінь і формування необхідних особистісних професійних якостей. Усебічний аналіз професійної підготовки зроблено в працях В. Семиченко (Тимченко, 2010: 55). Вона розглядає її в трьох аспектах: як процес, у ході якого відбувається професійне становлення майбутніх спеціалістів, як мету й результат діяльності вузу та як смисл залучення студента в освітню діяльність.

Мета статті. Науково обґрунтувати сутність підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до виховання в старших дошкільників морально-естетичних почуттів засобами народної музичної творчості можливо

за умов вивчення й аналізу всіх зазначених підходів, а також ґрунтовного дослідження змісту й структури діяльності вихователя з музично-естетичного розвитку дітей.

Виклад основного матеріалу. Доведено, що для оволодіння професією й подальшого формування професійної майстерності вихователю потрібні, насамперед, загальнопедагогічні вміння й навички. Його професійна компетентність визначається наявністю інтересу до педагогічної діяльності й передумов для розвитку відповідних здібностей.

Заслуговує на увагу підхід І. Беха щодо визначення сутності поняття «компетентність», який учений розуміє насамперед як досвідченість суб'єкта в певній галузі, а не як обізнаність, поінформованість суб'єкта в певній галузі. І. Бех наголошує на тому, що «компетентність спонукається мотивом, який ґрунтується на прагненні самоствердження, переживанні почуття гідності та широкими соціальними мотивами; компетентність вищого рівня безпосередньо залежить від якості навчальних здобутків, які мають перетворитися на систему компетентностей суб'єкта. Лише власні наукові (теоретичні) надбання мають достатній потенціал для такої компетентності» (Бех, 2009: 26–27). Компетентність можна розглядати як результат опанування компетенцій, це компетенції в дії, яку виконує конкретна людина, що дозволяє схарактеризувати її на поведінковому, особистісному, виконавському рівнях. Вихователю закладу дошкільної освіти повинен уміти планувати, організувати й результативно здійснювати освітню роботу з дітьми дошкільного віку, а також застосовувати знання педагогіки, психології, методик у процесі організації художньої діяльності вихованців; забезпечувати набуття дітьми життєвого досвіду, знань, умінь і навичок, необхідних для їхнього подальшого навчання в Новій українській школі; підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність; здійснювати психокорекційний вплив на дітей, які мають деякі відставання в розвитку, які знаходяться в кризовому стані та конфліктних ситуаціях. Підготовка фахівців із дошкільної освіти полягає в оволодінні професійними компетенціями, у формуванні теоретичної та практичної готовності до вирішення професійних завдань різного рівня, розвитку педагогічного мислення, здатності до пошуку й упровадження інноваційних технологій. Щодо психологічної готовності до діяльності, то це складне утворення особистості, котре вивчалось багатьма дослідниками, які трактували це явище по-різному. Серед них варто виділити думку українського психолога

В. Моляко, який визначав такі складники структури загальної психологічної готовності до праці: психофізіологічні якості особистості (динамічні стереотипи), діяльність функціональної системи, прояв домінанти, виникнення й функціонування настанови; знання, уміння, навички й мотиви діяльності. Ним було виокремлено три рівні готовності до діяльності, які представляють суттєвий інтерес: непрофесійний рівень – коли людина не підготовлена, не навчена виконувати спеціальні функції, у неї відсутній досвід практичної діяльності або ці показники знаходяться на дуже низькому рівні; передпрофесійний рівень, який характеризується незакінченістю підготовки до виконання спеціальних функцій; професійний рівень, який має два підрівні – звичайний (характеризується можливістю здійснювати спеціальну діяльність) і професійної майстерності (характеризується високою якістю діяльності й творчим підходом до її здійснення) (Моляко, 1989). Психологічна готовність має складну динамічну структуру, виражає сукупність інтелектуальних, емоційно-вольових, операційно-діяльнісних і мотиваційних складових частин психіки людини в їхньому співвідношенні з умовами, що виникли, і майбутніми професійними завданнями (Тимченко, 2010: 58).

Низка учених дійшли висновку, що готовність як професійно важлива якість особистості характеризується станом зібраності й волевиявлення самостійного виконання своїх професійних обов'язків. Її сформованість допомагає молодим спеціалістам швидко адаптуватися до реальних умов освітнього процесу, перебудовувати свою діяльність під час виникнення непередбачуваних педагогічних ситуацій.

Багато сучасних учених вважає, що готовність людини до певних видів діяльності можна виховувати (Л. Кондрашова), але більшість із них схиляється до думки, що вона формується (В. Дорохіна, І. Ракович, С. Корищенко, А. Линенко, Є. Шевчук). Професійна підготовка вихователів закладів дошкільної освіти базується на міцному науковому підґрунті. Разом із високими моральними якостями, глибокими знаннями методики освітньої роботи й психологічних особливостей дітей дошкільного віку вихователь повинен мати комплекс професійно важливих якостей.

У праці «Павлівська середня школа» Василь Сухомлинський визначає якості хорошого вчителя-вихователя, зокрема стверджує, що хороший учитель – «це насамперед людина, яка любить дітей, знаходить радість у спілкуванні з ними, вірить у те, що кожна дитина може стати

доброю людиною...»; це людина, що добре знає науки...», «людина, яка знає психологію й педагогіку, розуміє й відчуває, що без знання науки про виховання працювати з дітьми неможливо»; «людина, яка досконало володіє уміннями в тій чи іншій трудовій діяльності, майстер своєї справи» (Сухомлинський, 1977: 49).

Безсумнівно, на вихователя покладена відповідальна місія – увести дітей у світ людської культури, створити необхідні умови для всебічного гармонійного розвитку дошкільників, забезпечити успішність складного процесу формування особистості в дошкільному віці, сприяти розкриттю творчих нахилів і здібностей дітей. Отже, вихователь закладу дошкільної освіти повинен мати власний художньо-естетичний досвід, виявляти творчу активність, прагнути до творчого самовираження. Узагалі мета дошкільного виховання – це насамперед формування основ духовності особистості.

Заслуговує на увагу й така думка, що духовність належить до найбільш загадкових характеристик людини та її життя. Отже, її не можна визначати за допомогою «звичайної логічної дефініції – через рід і видові ознаки», можна визначити лише їх певні контури, а саме: «здатність і потребу орієнтуватися на вищі, універсальні цінності Істини, Добра, краси в єдності». У такому розумінні духовність виступає як ідеал, до якого прагне людина та людство у власному духовному самовдосконаленні. Високодуховною людина не народжується. Вона нею стає в результаті цілеспрямованих виховних впливів, у процесі активної діяльності.

Сучасний етап розвитку української держави, особливість історичного процесу, через який проходить українське суспільство, вимагає від кожної особистості творчої самореалізації. Творчість впливає на формування інтелектуально й морально-естетичної досконалої особистості, дає їй можливість використати свій талант на суспільне благо.

Вирішення проблеми виховання морально-естетичних почуттів у старших дошкільників засобами народної музичної творчості значною мірою залежить від педагога, творча педагогічна діяльність якого стає міцним засобом формування й усебічного розвитку особистості кожної дитини.

Питання теорії естетичного виховання в педагогічному аспекті аналізували видатні науковці А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Шацький та ін., сучасні дослідники А. Алексюк, В. Бутенко, О. Глузман, М. Євтух, І. Зязюн, С. Мельничук, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Щолокова й ін.,

розкриваючи проблеми методології, теорії та практики естетичного виховання як засобу гармонізації особистості, особливості естетичного виховання у вищій школі, зв'язок естетичного виховання студентів із їх духовним розвитком, можливості естетичного виховання у вивченні різних видів мистецтва, зокрема, для студентів закладів вищої освіти (Корольова, 2009: 225–226).

Процес підготовки майбутнього педагога перебуває в руслі проблем, які розв'язує загальна теорія педагогіки й практика вищої школи. Майбутній вихователь повинен знати основні питання теорії й методики музичного виховання; психофізіологічні особливості старших дошкільників із різним рівнем розвитку музичних здібностей; зміст програми з музичного виховання й інших видів художньої діяльності в закладах дошкільної освіти.

Особливе значення має залучення дошкільників до музично-художньої діяльності, актуальним принципом організації якої є самостійна активність дитини як прояв власних здібностей і можливостей, що виражаються у створенні звукових, рухових, емоційно-образних композицій. Орієнтація педагога на творчу індивідуальність дитини, її позицію як суб'єкта діяльності в музично-художній діяльності стимулює розвиток креативності, самостійності, потреби виразити себе й приводить до того, що дитина відчуває свою неформальну участь, перебуває в пошуку засобів, найбільш адекватних для передавання власних почуттів, емоцій, настрою, пов'язаних зі сприйманням і перетворенням художніх образів.

Мистецтво стає діючим засобом цілеспрямованого впливу на духовний світ дитини. Особливого значення тут набуває творча діяльність дітей, бо якщо дитина ще в закладі дошкільної освіти не навчиться щось самостійно творити, то такою ж безініціативною, пасивною буде в житті. Саме участь у музично-виконавському процесі, під час якого діти на практиці можуть реалізувати свої можливості й уподобання, сприяє високій активності та зростанню інтересу дітей до музичного мистецтва, а через нього – до всього, що їх оточує.

Ефективною формою музичної творчості є залучення дітей до духовних цінностей засобами казки. Як зазначає Е. Печерська, образи й сюжети казок (українських, авторських, народів світу) є багатим дидактичним матеріалом для використання в усіх видах музичної діяльності (слухання, співи, музично-ритмічні рухи). Естетичне задоволення дошкільників залежить від того, як вони створюють певний музичний образ. У казці діють різнохарактерні герої, яскраві образи яких

доступні для розуміння й адекватного відображення в мелодіях, ритмах, рухах. Це дозволяє залучати до процесу створення музичних казок-розповідей усіх без винятку дітей, із різним рівнем музичного розвитку, різними смаками, інтересами. Музика є одним із могутніх засобів виховання, який надає естетичного забарвлення духовному життю людини. Спілкування з музичним мистецтвом особливо ефективно впливає на розвиток усіх психічних процесів і здібностей, що властиві дітям старшого дошкільного віку.

Відомо, що музичний фольклор є одним із найважливіших компонентів навчання музики дітей у закладі дошкільної освіти. Музична педагогіка надає йому дуже важливого значення в засвоєнні різних видів музики. Наприклад, музично-педагогічна концепція З. Кодая передбачає, що кожна людина повинна засвоїти насамперед свою рідну музичну мову, і саме народна пісня є найбільш відповідним матеріалом для навчання. Через народну пісню діти розвивають свій художній смак і навіть прийняття класичної музики та музики сучасних авторів.

Одне з основних місць у виховній роботі з дітьми старшого дошкільного віку посідають обрядові пісні. Їх головна функція полягає в поетично-музичному оздобленні різноманітних народних свят, зокрема Різдва, зустрічі весни тощо. У змісті цих пісень часто є соціальні мотиви. Так, у них засуджуються гонористи, ледачі, у той же час схвалюються роботящі, скромні люди. Участь дітей у різноманітних обрядових дійствах, які супроводжувалися піснями, фактично була залученням їх до посильної участі в трудових процесах. Пісні ж, які виконувалися під час здійснення різноманітних польових робіт, особливо в період їх початку та завершення (зажинки, обжинки) тощо, продукували у свідомості дітей любов до праці, повагу до хліборобського заняття, рідної землі.

Цей тип пісень найчастіше можна й необхідно використовувати під час організації свят і розваг, театралізованих народних дійств. Вони залучають сучасних дітей дошкільного віку до давніх українських звичаїв і традицій.

Особливий пісенний жанр становлять коломийки – коротенькі пісеньки, які виконують роль або приспівів до танців, або існують як самостійні твори. Хоча традиційно вважається, що вони є фольклорним надбанням населення Карпат, проте вивчення коломийок можливе й навіть корисне і в інших регіонах України. Це надзвичайно емоційні, темпові твори, які захоплюють своєю дотепністю, іронією, наповненістю почуттями, гумором і жартами. Перевагою коломийок є

можливість їх поєднання з танцями. Фольклор, як і мова, є важливим елементом генетичного коду нації, тому роль його засвоєння молодим поколінням неможливо переоцінити. Невичерпні виховні й навчальні можливості мали пісенні жанри фольклору: колискові й жартівливі пісні, колядки, щедрівки, веснянки. Дитячий фольклор як невід'ємна частина практичної педагогіки народу протягом століть формував естетичні смаки дитини, становлячи морально-етичну основу розвитку особистості.

Народна пісня – один із яскравих творів музичного фольклору, що входить у життя дітей як основа української музичної культури. Правдивість, поетичність, багатство мелодій, розмаїття ритму, ясність, простота – характерні риси української пісенної народної творчості. Назва, мелодійні особливості української народної пісні надають їй неповторної принадності. Навіть найпростіші народні пісні доступні й високохудожні. Національний пісенний фольклор дає невичерпне підґрунтя для вирішення актуальних проблем морально-естетичного виховання старших дошкільників. Народна пісенна творчість багата ритмами й повторами, вона несе в собі конкретні образи, фарби, доступна та цікава дітям. Це основа для пробудження й зміцнення емоційно-позитивного ставлення дітей до неї. Народна пісня доступна дітям із різним рівнем розвитку, кожна дитина одержує від цього спілкування задоволення й емоційний заряд. Музичне мистецтво таїть у собі той величезний виховний потенціал, використання якого в процесі формування особистості дитини дошкільного віку стане дієвим чинником формування в неї інтересу до українських національних цінностей. У цьому плані, безумовно, важливу роль відіграє саме народна пісня, яка сформувалася в процесі істо-

ричного розвитку народу й стала найяскравішим вираженням його культури.

Українська народна пісня, яка є відносно простою для усвідомлення, надзвичайно емоційно забарвлена й наповнена змістом, що відображає традиційну українську національну культуру, без сумніву, є оптимальним чинником виховного впливу на дітей старшого дошкільного віку. Неможливо переоцінити роль музики в морально-естетичному вихованні дошкільнят. Народні музичні твори ненав'язливо, часто у веселій ігровій формі знайомлять дітей зі звичаями й побутом українського народу, працею, дбайливим ставленням до природи, життєлюбством, почуттям гумору тощо.

Висновки. Сьогодні головне завдання музичного виховання дошкільників засобами народної музичної творчості – повернутися обличчям до народної музики, починаючи з раннього дитинства, коли в дитини ще тільки закладаються основні поняття, формується мова й мислення, розвиваються здібності, вміння та навички. Вважаємо, що використання народної музичної творчості посідає провідне місце в морально-естетичному вихованні старших дошкільників.

Підготовка фахівця в галузі дошкільної освіти в закладі вищої освіти спрямована на компетентного, творчого педагога, здатного не тільки до використання набутих у виші знань і вмінь, але й до навичок створення необхідного сучасним дошкільникам музичного розвивального середовища.

Отже, метою підготовки майбутніх вихователів до музичного виховання дітей дошкільного віку ми вбачаємо теоретичну й практичну готовність студентів до музично-творчої діяльності, яка допомагає сформувати в дошкільників уявлення про світ музичного мистецтва й суттєво вплинути на формування їхньої морально-естетичної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці. Педагогіка і психологія. № 2 (63). 2009. С. 26–31.
2. Історія, теорія та практика музично-естетичного виховання. Матеріали всеукраїнського науково-практичного семінару / ред.-упор. С. Дацюк., М. Каралюс, С. Процик. Дрогобич: Посвіт, 2007. 128 с.
3. Корольова І. Естетичне виховання дітей засобами культуротворчої діяльності в педагогічній спадщині В. Сухомлинського. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 53. Херсон: Вид. ХДУ, 2009. С. 225–226.
4. Моляко В. Психологічна готовність до творчої праці. К.: Рад. школа, 1989. 48 с.
5. Михайличенко О. Музично-естетичне виховання дітей та молоді в Україні: монографія. 2-ге вид., доп. і перероб. Суми: ВАТ «Сумська обласна друкарня», видавництво «Козацький вал», 2007. 356 с.
6. Сухомлинський В. Пависька середня школа. Вибрані твори: В 5-ти т. Т. 4. К.: Рад. школа, 1977. С. 7–390.
7. Тимченко В., Аніщенко Н., Сирота З. Підготовка учителя початкових класів до музично-творчого розвитку учнів: монографія. К.: Інформаційні системи, 2010. 186 с.

REFERENCES

1. Bekh I. Teoretyko-prykladnyi sens kompetentnisoho pidkhodu v pedahohitsi [Theoretical and applied sense of competence in pedagogy]. *Pedahohika i psykholohiia*. № 2 (63). 2009. PP. 26–31 [Ukrainian].
2. Istoriiia, teoriia ta praktyka muzychno-estetychnoho vykhovannia. Materialy vseukrainskoho naukovo-praktychnoho seminaru [History, theory and practice of musical and aesthetic education. Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Seminar] / red.-upor. S. Datsiuk., M. Karalius, S. Protsyk. Drohobych: Posvit, 2007. 128 p [Ukrainian].
3. Korolova I. Estetychne vykhovannia ditei zasobamy kulturotvorchoi diialnosti v pedahohichnii spadshchyni V. Sukhomlynskoho [Aesthetic education of children by means of cultural activities in the pedagogical heritage of V. Sukhomlynsky]. *Zbirnyk naukovykh prats. Pedahohichni nauky*. Vypusk 53. Kherson: Vyd. KhDU, 2009. PP. 225–226 [Ukrainian].
4. Moliako V. Psykholohichna hotovnist do tvorchoi pratsi [Psychological readiness for creative work]. K.: Rad. shkola, 1989. 48 p. [Ukrainian].
5. Mykhailychenko O. Muzychno-estetychne vykhovannia ditei ta molodi v Ukraini [Musical-aesthetic education of children and youth in Ukraine]. *Monohrafiia*. 2-he vyd., dop. i pererob. Sumy: Vat «Sumska oblasna drukarnia», vydavnytstvo «Kozatskyi val», 2007. 356 p. [Ukrainian].
6. Sukhomlynsky V. Pavlyska serednia shkola [Pavlishka Secondary School]. *Vybrani tvory: V 5-ty t. T. 4*. K.: Rad. shkola, 1977. PP. 7–390 [Ukrainian].
7. Tymchenko V., Anishchenko N., Syrota Z. Pidhotovka uchytelia pochatkovykh klasiv do muzychno-tvorchoho rozvytku uchniv [Preparation of the elementary school teacher for the musical and creative development of students]. *Monohrafiia*. K.: Informatsiini systemy, 2010. 186 p. [Ukrainian].